

„Kdo jsi a ke komu mluvíš?“ Deixe a subjekt v magických formulích reiki

Tomáš Samek

DOI: 10.21104/CL.2025.3.05

“Who Are You, and to Whom Do You Speak?”
Deixis and Subjectivity in Reiki Magical Formulas

Abstract

This article provides a deictic analysis of two magical formulas used in the spiritual-healing practice of the Traditional School of Reiki in Czechia. Drawing on autoethnographic material and using approaches from linguistic anthropology, semiotics, and speech act theory, it examines how linguistic means construct the subject of the utterance, its addressees, and the spiritual entity to which the formulas refer. The core of the analysis lies in their deictic structure, with attention paid to the tension between their grammatical and pragmatic levels. This phenomenon is captured through the concept of oscillating tension, which arises when the speaker, through different grammatical persons, refers to the same or ontologically consubstantial referent. The analysis shows that language here functions not only referentially but also performatively: as a tool of ritual transformation, it enables the speaker to act as a mediator between the profane and a spiritually constructed reality.

Key Words

Deixis, speech acts, linguistic anthropology, ritual language, reiki, alternative spirituality

Acknowledgment

Děkuji Janu Kapustovi za cenné připomínky k první verzi tohoto textu.

Contact

Mgr. Tomáš Samek M.A., Ph.D., Katedra občanské výchovy a filosofie, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Rettigové 4, 116 39 Praha 2, Czech Republic; e-mail: tomas.samek@pedf.cuni.cz
ORCID iD 0000-0003-1302-1065

Jak citovat / How to cite

Samek, Tomáš. 2025. „Kdo jsi a ke komu mluvíš?“ Deixe a subjekt v magických formulích reiki. *Český lid* 112: 351–374. <https://doi.org/10.21104/CL.2025.3.05>

Cílem této studie je lingvistickoantropologická analýza vybraných jazykových praktik alternativní spirituality, provedená na etnografickém materiálu získaném v Tradiční škole Reiki v Čechách. Středem pozornosti jsou dvě klíčové magické formule používané při spirituálně-léčitelské praxi. Hlavní výzkumná otázka zní: „Kdo a jakými jazykovými prostředky je v těchto formulích konstruován jako subjekt promluvy? A jak jsou jazykově konstruováni ti, na koho se promluva obrací?“ Odpověď hledám pomocí nástrojů lingvistické antropologie, pragmatiky a sémiotiky (Bühler 1965 [1934]; Jakobson 1995 [1960]; Silverstein 1976), se zvláštním důrazem na teorii mluvnických aktů (Austin 1962; Searle 1969) a koncept deixe jako klíčového indexikálního mechanismu. Analýzu zasazuji do širšího kontextu rituálního jazyka (Tambiah 1968) a ukazují, jak jazyk nejen odráží spirituální realitu, ale zároveň ji aktivně spoluutváří – a to právě prostřednictvím mluvnických aktů ustálených rituální praxí.

Tradiční škola Reiki v Čechách: Kontext a praxe

S uvolněním poměrů po roce 1989 se v českých zemích šíří různé podoby alternativní spirituality. Ne že by do té doby tato spiritualita u nás neexistovala, ale její stoupenci a protagonisté mohou od 90. let minulého století svobodně vystupovat ve veřejném prostoru. Česká republika bývá někdy vnímána jako země do značné míry ateistická; jak ovšem upozorňují religionisté, výstižnější je chápat ji jako prostor výrazné přítomnosti alternativních duchovních směrů – v určitém smyslu jako velmoc alternativní spirituality (Nešpor 2018; 2020).

V roce 1994 zakládá Zdeněk Musil Tradiční školu Reiki v Čechách (TŠRČ). Ta zpočátku fungovala jako diskusní klub a postupně se ustálila do podoby, již zažívají frekventanti této školy dodnes a kterou absolvoval i autor tohoto textu: zájemci a zájemkyně se za poplatek hlásí do kurzu reiki prvního a druhého stupně.¹ Kurz prvního stupně je dvoudenní a účastník je během něho informován o reiki jako univerzální vším prostupující energii, která je schopná léčit svým harmonizačním účinkem. Dozví se jednak o historii reiki jakožto duchovní a léčitelské praxi přicházející původně z Japonska, jednak o českých školách reiki, jakož i o technikách ošetření pomocí reiki včetně jejich praktického nácviku. Ve finálním rituálu je každý čtyřikrát individuálně iniciován do reiki a v samém závěru obdrží absolventský diplom.

1 Jistou část alternativní spirituality lze zařadit do tzv. komercializované či komodifikované spirituality, tj. takové duchovní praxe, která se řídí zákony volného trhu. Jako na komercializovanou spiritualitu se někteří religionisté dívají i na reiki (Hanegraaff 1996; Barker 1999).

Iniciační rituál probíhá tak, že účastníci a účastnice sedí na židlích a po celou dobu mají zavřené oči, zatímco mistr provádí zasvěcení, jež provází meditativní hudba. Charakter rituálu – zavřené oči účastníků a meditativní hudba – znemožňuje podat podrobnější empirické svědectví o jeho průběhu. Podobně probíhá i kurz, v němž jsou adepti zasvěceni do druhého, vyššího stupně. Rozdíl tkví v tom, že jde již jen o jednodenní kurz, jehož předpokladem je jak absolvování stupně předchozího, tak jistá doba, po kterou má každý za úkol provádět u sebe doma praktický nácvik naučených technik ošetření reiki, a to především sám na sobě.

Pro čtenářskou srozumitelnost je vhodné dodat: v kurzech se o reiki běžně mluví v ženském rodě (*ta reiki*), ačkoli někdy se objevuje i střední rod (*to reiki*). V psaných textech kolísá také grafická podoba mezi „Reiki“ (velké písmeno, často pod vlivem angličtiny) a „reiki“ (malé písmeno, jež spíše odpovídá české pravopisné normě). V tomto textu volím pro „reiki“ důsledně ženský rod a malé počáteční písmeno. Jedinou výjimkou je název Tradiční škola Reiki v Čechách, kde zachovávám již ustálenou ortografickou praxi.

Řada akademických prací se zabývá možnými léčivými účinky reiki a tím, zda, případně nakolik a jakým způsobem, může praktikování reiki působit na psychiku či tělesný stav. Tyto otázky však přesahují rámec tohoto článku.² Ten se zaměřuje především na lingvistickoantropologickou analýzu dvou klíčových jazykových formulí, jimiž se reiki během rituální praxe přivolává.³

Metodologické poznámky: Pozice autora a autoetnografické zapojení

Autor se zapojil do TŠRČ od začátku jako plně zúčastněný pozorovatel, jenž zůstává dodnes s aktéry školy v příležitostném kontaktu. Tato zkušenost proto představuje formu autoetnografie zaměřené na spirituální praxi. Reiki zde chápu jako kontemplativní tělesně-energetickou disciplínu v rámci alternativní spirituality, bez explicitního dogmatu, ale s vypracovanou

2 Odborných statí na toto téma je velké množství a zde je uvádím pouze ad ilustrandum – jako doklad rozmanitosti různých medicínských a psychologických orientovaných výzkumů v této oblasti: najdeme mezi nimi jak metastudie, které se staví k reiki spíše skepticky, nicméně vyzývají k dalšímu výzkumu jejích léčebných účinků (Lee – Pittler – Ernst 2008), tak metaanalýzy, jež dospívají k závěru, že praktikování reiki vykazuje slibné účinky přesahující placebo efekt např. při léčbě úzkosti (Humphreys – Cabrera – Luhrmann 2023; Guo et al. 2024), snižování stresu (Liu et al. 2025) a zlepšování duševního zdraví (Bat 2021).

3 Doplnující informace o historii, filozofii a aktivitách školy lze nalézt také na její oficiální webové stránce Tradiční škola Reiki v Čechách.

rituální strukturou. Vzhledem k tomu, že jsme po celou dobu zapojení do kurzu byli vyzýváni k tomu, abychom si dělali podrobné poznámky, mohu se opřít o poznámkový materiál obsahující přesnou podobu používaných formulí.

Podle Carolyn Ellis (2004), která je průkopnicí tzv. evokativní auto-etnografie, patří k rysům tohoto metodologického přístupu to, že kombinuje autobiografické prvky s etnografií, přičemž může využívat vlastní zkušenost badatele či badatelky jako datový materiál. Autoetnografie v tomto smyslu chápe výzkumníka jako aktéra, jehož zkušenost slouží jako jeden z klíčů k porozumění zkoumané praxi. V tomto přístupu je třeba nezakrývat svůj vztah k praktikované spiritualitě: píše o ní proto jako její integrální účastník a praktikující aktér, který zároveň do svého popisu zapojuje své antropologické vzdělání. Díky němu nejde jen o prezentaci čistě *émické* perspektivy, protože právě antropologické texty i jistý časový odstup od prvotní iniciace posilují pohled *etický*: součástí dané komunity do jisté míry jsem, přinejmenším v tom smyslu, že se s některými „reikisty“, jak si říkají, osobně znám; neúčastním se však již několik let pravidelných setkání tohoto společenství. Nicméně spirituální praxi reiki příležitostně provádím, ovšem vždy sám. Pro zdůraznění této *émicko-etické* dvojedinosti záměrně střídám ve stati – když mluvím o sobě – první a třetí osobu singuláru. Oscilace mezi první a třetí osobou zrcadlí napětí mezi osobní účastí a analytickým odstupem – mezi hlasem praktikujícího a hlasem antropologa.

Tento přístup klade specifické nároky na morálně-etickou stránku antropologického psaní. K zakladateli školy Zdeňku Musilovi chovám respekt, nikoli nekritický, přesto však zřejmý. A cítím potřebu respektovat i pravidla, která nám během zasvěcení do reiki byla vštípena a jež souvisejí s tím, že škola reiki v sobě má jisté ezoterní prvky, o nichž se nedoporučuje mluvit mimo kruh zasvěcených: například tři magické znaky, kreslené při této spirituální praxi rukou do vzduchu, se nemají nikdy přímo jmenovat ani malovat na papír; je třeba o nich mluvit nanejvýš jako o „prvním, druhém a třetím znaku“ – a to navzdory tomu, že je dnes již dostupná literatura (Hosak – Lübeck 2006), kde jsou tyto znaky nakresleny i pojmenovány. Naštěstí pro deiktickou analýzu dvou magických formulí, kterou podávám níže, nejsou tyto znaky potřebné a lze ji plnohodnotně provést i bez nich. Omezení spojená s rituálním mlčením nejsou překážkou, přesto však jsou výmluvným aspektem samotného diskurzu o moci, přenosu a legitimitě.

Text koncipuji tak, aby byl přijatelný jak pro toho, kdo praxi reiki provádí a věří v její účinky, tak pro toho, kdo k ní přistupuje se skepsí. *Émický* a *etický* pohled se tak setkávají v jakési delikátní rovnováze, jejíž dosažení není pro autora vždy snadné, ale kterou lze chápat jako úběžník, k němuž

text směřuje svou kompozicí. Psát buď jen z pozice érické, nebo naopak etické, by bylo nepochybně mnohem snazší.

Reiki praktikují pouze o samotě, analýza tudíž může vycházet z autoetnografického rámce. Jako analytik jsem si ovšem vědom toho, že jakákoli jazyková formulace – i kdyby nebyla vyslovena nahlas, ale toliko v duchu a v naprosté samotě – je do jisté míry sociální. Vždyť jazyk, jak postřehl již de Saussure (1996 [1916]), je sociální instituce. Dvojnásob to platí o ritualizovaných formulích, které Silverstein (1976) popisuje jako indexy *par excellence*. Duranti (2008) ukazuje, že i vnitřní, introspektivní užití jazyka je ovlivňováno sociálními vzorci a očekáváními. Lucy (1993) podává systematický přehled o tom, jak reflexivní a introspektivní užívání jazyka vyplývá ze širších kulturně-sociálních modelů a jazykových ideologií, což je plně v souladu s tezí o sociální zakotvenosti i vnitřního jazyka. Přes toto všechno je však zapotřebí zdůraznit, že analyzují formule pronášené o samotě, tj. v situaci, kdy nejsou osobně přítomni žádní další lidští aktéři. Tím spíše umožňuje tento typ formulí – pronášených bez přítomnosti druhých – nahlédnout, jak jazyk konstruuje subjekt promluvy, jejího adresáta i samotný akt přenosu čistě jazykovými a kontextualizačními prostředky.

Teoreticko-analytický rámec: Deixe a performativita

Tato pasáž stručně uvádí do základních konceptů deixe, které využiji v následném rozboru magických formulí reiki. Ty budou analyzovány nejen pohledem deixe, nýbrž – alespoň doplňkově a okrajově – také z hlediska některých dalších teoreticko-analytických přístupů, zejména teorie mluvnických aktů.

Klasikem teorie deiktického pole je vídeňský psycholog a lingvista Karl Bühler (1965 [1934]), jenž rozdělil všechny výrazy přirozeného jazyka do dvou polí: symbolického (*Symbolfeld*) a deiktického (*Zeigfeld*). Symbolické pole obsahuje naprostou většinu běžných výrazů přirozeného jazyka – slova jako *židle*, *množina*, *právo* a všechny další výrazy, jejichž význam není zásadně závislý na kontextu. Symboly v Bühlerově smyslu označují poměrně stabilním způsobem referenty, tj. skutečné nebo myšlené entity, na které odkazuje promluva: slovo *židle* bude v drtivé většině kontextů označovat referent, který si umíme představit, aniž známe kontext řečeného (Ehlich 2000; Vater 2005).

Proti tomu deiktické pole tvoří takové výrazy, jejichž referent nelze přesně určit, neznáme-li jejich kontext a/nebo situaci, ve které byly použity (Hanks 1999) – sem patří slova jako *tamhle*, *včera*, *já*, jež nazýváme deiktickými výrazy čili deiktiky. Nevíme, kde je *tamhle*, neznáme-li, kterým směrem nebo na co autor promluvy ukazuje či hledí. Nevíme, který den je

včera, neznáme-li okamžik, kdy bylo toto deiktikum vysloveno: pronesl-li ho nějaký člověk před rokem, označuje jiný den, než když ho pronese dnes. I referent slova *já* se liší povětšinou podle toho, kdo tohle zájmeno říká. Význam deiktických výrazů je radikálně závislý na bodu *zde–ted–já*, který představuje origo deiktického pole. Všechna deiktika se vztahují k tomuto bodu nebo aspoň k některé z os, jejichž je průsečíkem: k ose prostorové (jež vychází ze *zde* promluvy, tedy z jejího místa), k ose temporální (jež vychází z *ted*) nebo ose personální (jež vychází z *já*).⁴

Centrum deiktického pole, jak již zmíněno, se nazývá origem. Origo považuje Bühler za nulový čili výchozí bod deiktického pole; je to subjektivní centrum orientace ve světě umístěné ve vědomí mluvčího. A je to právě vztah k origu (fakt, že ho aspoň do jisté míry znají účastníci komunikačního aktu), co umožňuje interpretovat význam toho kterého deiktika a přiřadit mu adekvátní referent, na který v dané situaci ukazuje. Ať už je referent přímo přítomen v objektivní realitě mluvní situace, a je tedy smysly vnímatelný (tento typ *deixe* se označuje latinským *demonstratio ad oculos*), anebo je referent obsažen toliko v našem vědomí díky paměti, představivosti či fantazii (tento typ nazýváme *deixi na fantazmatu*). Jakýsi smíšený typ představuje *deixe na fantazmatu vnořená do skutečnosti*, při níž jsou referenty dílem přítomné ve smyslově přístupné realitě a dílem si je pouze představujeme (Bühler 1965 [1934]: 121–140). Je to právě *deixe na fantazmatu vnořená do skutečnosti*, která se silně uplatňuje ve chvíli, kdy vyslovujeme magické formule reiki.

Jak vidno, je pro interpretaci deiktických výrazů důležitá jejich relativní vzdálenost od origa, což ilustruji na příkladu osobních zájmen: zájmeno *já* se nachází v samotném origu; zájmeno druhé osoby *ty* je od origa o něco vzdálenější, neboť není situováno přímo ve středu deiktického pole: označuje zpravidla osobu, k níž se *já* obrací. Ještě vzdálenější od origa jsou pronominální výrazy třetí osoby: *on, ona* či *ono*. Většinou je používáme nikoli pro *ty*, ke komu mluvíme, nýbrž pro *ty*, o kom mluvíme – vzdálenost od mluvčího tak roste. Neboli s gramatickou vzdáleností od první osoby singuláru (*já*) postupně narůstá a zvětšuje se vzdálenost od origa.⁵

Podobně je tomu v plurálu. Pro jednoduchost zde uvažuji pouze o situaci, v níž si všichni účastníci promluvy tykají (ačkoli lze samozřejmě deik-

4 Někdy se též uvažuje o čtvrtém konstitutivním bodu origa *tak*, z něhož vychází tzv. způsobová *deixe* (angl. *manner deixis*). Pak je origo tvořeno průsečíkem, který má podobu *zde–ted–já–tak* (viz například Guérin 2015).

5 Zásadní postřehy o tom, jakou roli hrají jednotlivá osobní zájmena v promluvě a jak fungují protiklady mezi jednotlivými gramatickými osobami při konstruování subjektivity mluvčího, zformuloval Benveniste (1956; 2005). Všimá si mimo jiné toho, jak klíčové je rozhraní mezi gramatickou osobou třetí a ostatními (tj. osobou první a druhou).

tickou perspektivu aplikovat i na vykání): *my* označuje zpravidla množinu všech bytostí, která obsahuje i *já* mluvčího. Je tudíž blíže origu než *vy*, které většinou označuje množinu bytostí, do níž *já* nepatří, ale na které se *já* může přímo obracet svou promluvou. Nejvzdálenější od origa je pak třetí osoba plurálu. Vidíme tedy, že *deixe* zachycuje proměnlivou dynamiku inkluze nebo naopak exkluze jednotlivých účastníků komunikačního aktu a zároveň k takové inkluzi či exkluzi aktivně přispívá.

Pokud dané deiktikum zahrnuje i subjekt mluvčího, jako je tomu například u deiktického výrazu *my*, hovoříme o *autodeixi*; pokud naopak označuje skupinu, do níž se subjekt výpovědi sám nepočítá, jako je tomu u výrazu *vy*, hovoříme o *heterodeixi* (Samek 2016). Hranice mezi *autodeixi* a *heterodeixi* je relativní a závisí na kontextu, neboť i *heterodeiktikum* lze kontextualizovat tak, aby se stalo nástrojem inkluze, jako je tomu ve větě: „On je náš.“ *Heterodeiktikum on* je zde využito k tomu, aby jím označený člověk byl začleněn pomocí *autodeiktika náš* do nějakého *my*. Ať už toto *my* tvoří účastníci mluvní situace, kteří jsou bezprostředně přítomni (*demonstratio ad oculos*), anebo *my* tvoří ti, kdo zde fyzicky nejsou, ale k nimž se přesto řečově nějak vztahujeme, tj. odkazujeme na ně a tím je vtahujeme do promluvy – třeba když někde v zahraničí mezi samými cizinci, mezi nimiž jsem jediný Čech, řeknu *my Češi* (*deixe* na fantazmatu).

Deixe v bühlerovském pojetí je primárně jev, který umožňuje ukazovat ven na objekty mimojazykové skutečnosti – například v případě prostorové *deixe* se tak děje ve větách typu: „Tamhle letí kormoráni.“ *Deiktikum tamhle* ukazuje do (nejazykového, smysly vnímatelného) světa, v němž vidíme letící ptactvo. Člověk je však schopen poukazovat i do světů, které si evokuje ve své představivosti a jež nejsou bezprostřední součástí objektivní reality, která ho během promluvy obklopuje. *Deixe* na fantazmatu vnořená do skutečnosti, jak již bylo zmíněno, přinejmenším zčásti přesahuje výpovědní událost za její aktuální, smysly vnímatelný horizont.

Na Bühlerovu *Sprachtheorie* (1934) navázali – ať už přímo, či zprostředkovaně – další teoretici, jejichž analýzy aspoň částečně využívám. Jakobson (1995 [1960]) vytvořil model šesti základních prvků jazykové komunikace: někdo (v Jakobsonově terminologii *mluvčí*) říká někomu (*adresát*) něco (*sdělení, zpráva*) o něčem (*kontext*), a to v určitém jazyce, třeba češtině (*kód*), a za předpokladu, že mluvčí i adresát jsou v *kontaktu*. Kontaktem přitom rozumí jednotu dvou složek: fyzického kanálu, tj. hmotného média, jež přenáší danou komunikaci v prostoru, a psychologické pozornosti, kterou adresát věnuje projevu mluvčího.

Aby jakákoli konverzace mohla proběhnout, musí být přítomno všech šest těchto prvků. Jim odpovídá šest základních funkcí: pokud je výpověď

dominantně orientována na mluvčího, hovoří se o funkci emotivní; pokud na adresáta, o funkci konativní; pokud na kontext, jde o funkci referenční; pokud na kód, jde o funkci metajazykovou; pokud na kontakt, o funkci fatickou, a pokud na samotnou zprávu, o funkci poetickou.

O Bühlera se ve své práci opírá rovněž Hanks (2005), jenž propojil teorii deiktického pole s bourdieuovským konceptem sociálního pole (Bourdieu 1985; 1991). Vycházejí z Peircovy sémiotiky (1955 [1940]) a navazuje i na tradici Bühlerovskou, Silverstein (1976) významně rozpracoval teorii indexikality. Jak ukázal Peirce, indexy spojují znak s referentem na základě věcné nebo logické souvislosti. Silverstein rozšířil teorii indexikality na kulturní a pragmatické významy jazyka. V jeho pojetí fungují indexy tak jako deiktika s tím rozdílem, že mohou poukazovat nejen mimo jazyk, nýbrž i do jazyka samého jakožto anafory a katafory.

Hovořím-li v této stati o dekticích, chápu je v širokém smyslu slova jako indexy a stejně široce vymezuji deixi jako indexikalitu. Ale jelikož klíčovou roli v analýze magických formulí hraje origo mluvčího, držím se nadále termínu *deixe*, ovšem v onom širším pojetí: deiktika tak mohou nejen ukazovat ven z jazyka, nýbrž také odkazovat na něj, třeba na nějaký úsek předchozí promluvy. Kontext tvoří nejen vnější svět, ale i jazykové projevy. To ostatně odpovídá i Jakobsonovu pojetí kontextu.

Zatímco deiktická analýza zachycuje orientaci výpovědi vůči subjektivnímu centru řeči, teorie mluvních aktů (Austin 1962; Searle 1969) umožňuje analyzovat intencionální povahu promluv a jejich účinky v rámci rituální komunikace. Teorie mluvních aktů ukazuje, že jazykové projevy nejsou pouhým popisem reality, ale že samotné vyslovení určitého výroku je zároveň skutkem – aktem, který ovlivňuje a mění sociální skutečnost. Tato teorie rozlišuje tři typy mluvních aktů:

1. *lokuční akt* označuje samotné vyslovení nějaké gramaticky a sémanticky smysluplné výpovědi bez ohledu na pragmatický záměr, jehož chce mluvčí jejím vyslovením dosáhnout;
2. *ilokuční akt* vyjadřuje záměr mluvčího (např. žádost, příkaz, prosbu). Tento termín postihuje to, co výpovědí činím – jaký čin vykonávám na úrovni řeči;
3. *perlokuční akt* označuje účinek, který svou promluvou vyvolám u adresáta, k čemu ho svým řečovým projevem přiměji. Je zřejmé, že je do velké míry závislý na adresátovi a na tom, jak zareaguje; není tedy plně v moci mluvčího.

Teorie mluvních aktů v tomto textu netvoří jádro rozboru; je spíš jeho mírnou extenzí, která doplňuje strukturu promluvy (tj. rituálního pronášení formulí reiki) o intencionální rozměr: ten sice není hlavním předmětem článku, avšak kdybychom ho zcela pominuli, působila by předložená analýza poněkud neúplně. Vždyť při praktikách reiki je zásadní, s jakou intencí jsou prováděny.

Teorie mluvních aktů, někdy též nazývaná teorie performativů, byla mnohokrát právem kritizována. Například v rámci lingvistické antropologie poukazují Duranti (1988) a Rosaldo (1982) na to, že tato teorie není použitelná v kulturách se silně komunitním chápáním osobnosti, jakou se vyznačují nativní obyvatelé Samoy nebo filipínští Ilongoti: tyto kultury totiž nesdílejí západní individualistické pojetí osobnosti a význam jazykového jednání je v nich konstruován více sociocentricky. Jelikož zde ovšem pojednávám o spirituální praxi TŠRČ a o tom, jak je konkrétně prováděna v českém prostředí, jež lze počítat k euroamerickému civilizačnímu okruhu, není tato výtku v našem případě zásadní.

O teorii performativů bylo napsáno tolik kritik, že by vydaly na samostatný článek. Ovšem jak přesně poznamenává Auer: „tato teorie je neproblematická, omezíme-li ji na silně ritualizovaná jazyková jednání (jako křest nebo svatba), u nichž je silná konvence, která je základem zdaru performativů a která se vztahuje na jazykovou formu“ (Auer 2014: 77).

Jelikož pronášení magických formulí reiki představuje silně ritualizované jazykové jednání, lze aspoň do omezené míry tuto teorii k jejich interpretaci využít. Stále však platí, že jádrem předložené analýzy je deiktický rozbor.

S touto minimální terminologickou výbavou přistupme k analýze ceremoniálních vět reiki.

Deiktická analýza magických formulí reiki

V této části článku provádím deiktickou analýzu dvou klíčových formulí, jež se používají v rámci rituální praxe TŠRČ. Obě formule jsem zaznamenal během kurzu reiki prvního a druhého stupně a naučil jsem se je používat při následném praktikování v soukromí. Pro potřebnou antropologickou distanci v popisu této praxe zde vytvořím fiktivního figuranta jménem Jan Novák, na němž budu ukazovat jako na zástupném subjektu, jak daná spirituální praktika probíhá.

Jan Novák absolvoval první i druhý stupeň zasvěcení do reiki v TŠRČ. Iniciaci mu stejně jako ostatním účastníkům kurzu provedl mistr, sám nositel třetího stupně reiki, který jako jediný umožňuje poskytnout iniciaci případným dalším zájemcům. Nyní je Jan Novák v prostředí svého domova. Když se v noci probudí, necítí se dobře, i když ho nic určitého nebolí.

A protože ho zítra čeká perný den, rozhodne se posílit pomocí praktiky, jež se v TŠRČ nazývá sebe-ošetření reiki. Postupuje přesně podle návodu, jak se ho naučil v kurzech prvního a druhého stupně a jak si ho zautomatizoval několikaletým opakováním.

Zůstane v leže na zádech a nemusí ani rozsvěcet; oči má otevřené, sepne ruce před hrudníkem do všeobecně známého gesta modlitby a pronáší naučenou formuli, jež mu byla vštípena v kurzu jako věta, jejímž smyslem je požádat o harmonizující a léčivou energii reiki pro konkrétního člověka či konkrétní situaci. Jelikož jde o sebe-ošetření, při němž bude ve finále posílat reiki sám sobě, pomalu vyslovuje polohlasem třikrát za sebou tuto formuli:

(1) Bože, prosím o reiki pro Jana Nováka takovou, jakou potřebuje, tolik, kolik potřebuje, je-li to vůle tvá.

Poté si v oblasti stropu přímo nad sebou vizualizuje sebe sama v životní velikosti, a hledí tedy přímo na sebe či přesněji soustředí se na projektivní mentální obraz sebe samého. Nejprve rukou nakreslí první znak tak, aby se promítl na celou takto vizualizovanou postavu.⁶ Poté stejným způsobem postupuje se znakem dalším. Jakmile dokončí kresbu, ponechá ruku volně před sebou tak, aby dlaní směřovala k mentálnímu obrazu jeho samého a mohla mu předávat energii, která skrze Jana fyzického proudí k Janovi vizualizovanému. Posléze stejně klidně a polohlasem po třikrát pronáší formuli návaznou:

(2) Jane Nováku, posílám ti reiki, přijmi ji dobrovolně.

Kdyby nešlo o sebe-ošetření a Jan Novák se rozhodl poslat reiki někomu jinému než sobě, na dálku, tedy někomu fyzicky nepřítomnému v dané mluvní situaci, dejme tomu kamarádovi Petru Hovorkovi, který ho o to požádal, protože zrovna prochází životní krizí, pak bude provádět obřad stejně, ovšem s takto modifikovanými formullemi:

(3) Bože, prosím o reiki pro Petra Hovorku takovou, jakou potřebuje, tolik, kolik potřebuje, je-li to vůle tvá.

(4) Petře Hovorko, posílám ti reiki, přijmi ji dobrovolně.

6 Podoba ani název znaku zde nejsou uvedeny z toho důvodu, že by to bylo považováno za porušení pravidel reiki – více k důvodům tohoto „zamlčení“ viz sekci „Metodologické poznámky: Pozice autora a autoetnografické zapojení“.

Výpovědi (1), (2), (3) a (4) jsou konkrétní realizací obou magických formulí jakožto promluv pronesených v reálném čase: tím se z každé z nich stává výpovědní událost. První slovo každé promluvy je oslovení, kterým se subjekt obrací na adresáta: *Bože, Jane Nováku, Petře Hovorko*. Vokativ zde vyjadřuje silný apel na adresáta, což je příznačné pro konativní funkci. Současně je výrazem aktivního úsilí o (přinejmenším mentální, v představě uskutečněné) propojení, tj. kontakt mezi subjektem promluvy a takto osloveným adresátem – výrazně se tu uplatňuje funkce fatická a konativní. Samotné trojí opakování každé formule je typické pro rituální jazykové jednání: opakováním téhož, tedy ekvivalentních vět, se princip ekvivalence vnáší do samotné promluvy, což je definiční rys poetické funkce (Jakobson 1995 [1960]). Ta se hojně využívá ve spirituální praxi nejrůznějšího druhu, jak ji známe i z jiných duchovních a/nebo náboženských tradic. Poetická funkce jazykově působí jako jakýsi zesilovač rituálních formulí. Mějme důležitost tohoto poznatku na mysli, kdykoli se setkáme v dalším rozboru s opakováním.

Jelikož někteří účastníci této mluvní situace jsou fyzicky přítomni (například Jan) a některé si mluví jen představuje (což je z bühlerovského hlediska *deixe* na fantazmatu), je na první pohled patrné, že jsme zde svědky *deixe* na *fantazmatu vnořené do skutečnosti*.

Podívejme se nyní na deiktickou strukturu promluvy (1). Origo mluvího je dáno průsečíkem osy prostorové, temporální a personální v nulovém bodě promluvy, umístěném ve vědomí Jana Nováka. První dvě osy nejsou tak zajímavé: *zde* je místo jeho domova, kde se právě nachází, a *ted'* je noční doba, kdy zrovna pronáší tuto formuli. Pozoruhodná je však osa personální: *já* se poprvé objeví implicitně v první osobě singuláru slovesa *prosím*. Kdo tu prosí? Já. Ještě v tento okamžik by bylo možné přiřknout toto *já* Janu Novákovi: já, Jan Novák, jsem přece ten, kdo Boha prosí – a tato složka subjektu, tj. jeho vázanost na autora promluvy, podle mého názoru nikdy z výpovědi nevyprchá zcela.

Přesto však není Jan Novák jediným, na koho odkazuje ona implicitní první osoba slovesa, jak vyjeví další průběh věty: ... *prosím o reiki pro Jana Nováka*. Tato promluva explicitně říká, že Jan Novák je nikoli subjektem promluvy, nýbrž jejím objektem – tím, pro koho subjekt promluvy prosí o reiki. Koho přitom prosí? Boha. Personální bod origa (*já*) není ani tak Jan Novák jako spíš prostředník mezi Bohem a Janem Novákem – mediátor rituálně žádající Boha o cosi posvátného (reiki), co má být působením lokučním (tj. jazykovou strukturou komunikátu) a ilokučním (intencí komunikátu) předáno Janu Novákovi. Struktura promluvy tak odpovídá intenci mediátora, v něhož se proměnil mluví.

O intencionální stránce sdělení pojednáme podrobněji níže. Nyní se podívejme na jeho deiktickou strukturu, aniž přitom ztratíme ze zřetele důležitý

poznatek: že totiž jazyková struktura promluvy a intence jsou zde ve zjevném souladu. Ten je ještě posílen tím, že je rituálně fixován, a to hned dvojím způsobem: jednak pravidly předepsanými v TŠRČ, jednak praktikováním těchto pravidel v individuální praxi (v soukromí) konkrétním absolventem či absolventkou této školy. Stojí za zmínku, že toto napětí mezi obecným kulturním pravidlem a jeho individuálním naplněním v konkrétní rituální praxi, prováděné v reálném čase, do jisté míry připomíná napětí mezi *la langue* a *la parole*, jak Saussure (1996 [1916]) nazývá protiklad mezi jazykem jakožto souborem obecných vzorců a mluvou jakožto jejich konkrétní realizací v čase.

Pokračujme ve strukturním rozboru promluvy (1). Sama její syntaktická struktura dává znát, že je Jan předmětem věty a nikoli jejím podmětem. To je gramaticky zřetelné z toho, že se o Janu Novákovi mluví ve třetí osobě singuláru (*on*), a to nejen když je explicitně jmenován, nýbrž i v příslušných slovesných tvarech, které se k němu vztahují: ... *takovou, jakou (on) potřebuje, tolik, kolik (on) potřebuje*. Sloveso *potřebuje*, ještě posílené dvojím opakováním uvnitř věty, a tedy poetickou funkcí, se evidentně vztahuje k němu, Janu Novákovi. Tím je ve větě posazen do pozice třetí osoby, tj. někoho vzdáleného od origa natolik, že se mluví pouze *o něm*, nikoli *k němu*, což se – gramaticky vzato – opakuje *tříkrát*: poprvé je takto vzdálen od origa v akuzativu *pro Jana Nováka* a pak hned dvakrát v opakujícím se slovesném tvaru *potřebuje*.

V této souvislosti stojí za zmínku, že v systému reiki, jak se s ním autor měl možnost seznámit v TŠRČ, je trojka považována za magické číslo: i proto se každá formule vyslovuje vždy *tříkrát*. Jenže při bližší gramatické analýze vidíme, že toto potrojně opakování je obsaženo i v samotné větě, která *tříkrát* za sebou postaví Jana Nováka (či kohokoli jiného, pro koho žádáme o reiki) do pozice objektu, o němž se mluví. Deikticky je tedy ten, za koho se přimlouvám (*Jan Novák*), postaven do pozice vzdálenější od origa než Bůh, k němuž se jako mluvčí obracím druhou osobou singuláru (implicitním *ty*, které odpovídá pátému pádu).

Deiktická struktura výpovědi vypadá takto:

<i>já</i>	... subjekt věty: mediátor
<i>ty</i>	... adresát promluvy: Bůh
<i>on</i>	... objekt věty: ten, komu má být předána reiki

Proč jsem nicméně přesvědčen, že *já* věty (1), je-li vyřčena nahlas jako *la parole*, přinejmenším vzdáleným ozvukem zároveň není jen a výlučně jakýsi mediátor, nýbrž trochu odkazuje i na samotného Jana Nováka? Gramatická struktura věty takovou interpretaci vylučuje. Jenže taková interpretace se soustředí toliko na gramatiku kódu (češtiny) a vůbec nebere v potaz pragmatickou stránku promluvy, tj. živého aktéra, který magickou formuli vyslovuje a *ipso*

facto ji významově zabarvuje: ačkoli gramaticky jsem jako Jan Novák situován do role objektu, stále jsem to já, Jan Novák, kdo tuto promluvu pronáší.

Tento paradox lze lépe pochopit, rozlišíme-li mezi gramatickým a diskurzním já. Gramatické já je dáno pouze tvarem slovesa – první osobou singuláru. Proti tomu diskurzní já odkazuje na mluvčího jako účastníka konkrétní mluvní situace, a může tedy být v textu vyjádřeno i jinými gramatickými osobami – například třetí –, pokud se mluvčí stylizuje do jiné role, jako je tomu často právě v rituálních promluvách. Tento rozdíl, formulovaný původně Benvenistem (2005), je důležitý pro pochopení toho, proč i výpověď ve třetí osobě může být stále promluvou aktuálního mluvčího – tedy jeho diskurzního já.

Sémantická struktura věty (Jan se ocitá jednoznačně ve třetí osobě jakožto *on*) se tak dostává do napětí s její pragmatickou realizací (při níž promluvu pronáší Janovo mluvčí *já*). Tato sémanticko-pragmatická oscilace mezi první a třetí osobou jednoho a téhož člověka (mluvčího) posiluje performativní účinek magické formule jakožto výpovědi *vytvářející* – už svou samotnou strukturou – mediátora z každého, kdo ji pronáší, a *přetvářející* jej tak zároveň v prostředníka mezi Bohem a tím, kdo formuli vyslovil. Neboť ten, kdo ji říká, je zároveň (v pragmatické rovině) subjektem výpovědi i (v sémantické rovině) objektem: tím, kdo prosí, i tím, pro koho se o něco prosí.

Jak patrně, dostává se tu do napětí explicitní heterodeixe věty (v níž Jan je *on*) a implicitní situační autodeixe (je to Janovo „já“, co vyslovuje promluvu): *on* jsem já, ale já již přinejmenším do určité míry transformovaný do jiné role – totiž role mediátora. Toto oscilační napětí je ještě zesíleno faktem, že probíhá mezi dvěma deikticky nejvzdálenějšími gramatickými osobami: první a třetí. A jak již zmíněno, je to i toto oscilační napětí (jehož velikost roste tím víc, čím víc jsou vzdáleny póly, mezi nimiž osciluje), co se strukturně podílí na *transformaci* mluvčího v mediátora mezi Bohem a tím, komu má být cosi posvátného (reiki) předáno. Prostý mluvčí je tedy i tímto jazykovým mechanismem takřkajíc povýšen do nikoli zcela profánní a nikoli spirituálně zcela irrelevantní role prostředníka mezi Bohem a člověkem.

Vraťme se ještě k prvnímu slovu promluv (1) a (3). Tím, kdo je jimi osloven, je Bůh. Ovšem v TŠRČ ponechává mistr na volbě účastníků a účastnic hned při prvním kurzu, jak nazvou posvátnou entitu, k níž se chtějí svou formulí vztahovat: pokud jim z nějakého důvodu nevyhovuje slovo Bůh a je jim jaksi zatěžko se obracet na něho, mohou se rozhodnout pro jiná označení – *vesmír*, *Absolutno* apod. Promluva (1) tedy může – při zachování rituální čistoty formule – začínat: „Vesmíre, prosím o reiki pro...“

V tomto smyslu je TŠRČ jako alternativní spiritualita relativně nedogmatická a vychází vstříc i těm, komu je zatěžko nazývat vyšší entitu Bohem. Zatímco pojmenování absolutního principu je proměnlivé, syntaktická role

tohoto pojmenování zůstává stabilní: vyšší entita je vždy substantivum ve vokativu. Syntaktická struktura formule – ve všech jejích konkrétních promluvových realizacích – je v tomto bodě stabilnější než jméno nejvyšší autority, na niž se ona formule obrací. Sémioticky řečeno, v případě nejvyšší autority je důležitější označované (signifikát) než označující (signifikant).

Můžeme shrnout: první magická a zařikávací formule vyřčená při rituálu ošetření reiki má tuto obecnou strukturu, v níž proměnné jsou znázorněny kurzívou:

(5) *V*, prosím o reiki pro *XY* takovou, jakou potřebuje, tolik, kolik potřebuje, je-li to vůle tvá.

Kde:

V = substantivum označující nejvyšší sakrální entitu, na niž se mluvčí obrací vokativem a jež je vyjádřena signifikantem vyhovujícím mluvčímu

XY = jméno a příjmení toho, pro koho se prosí o (energii) reiki

Nyní tedy můžeme přepsat deiktickou strukturu první rituální formule do obecné podoby, jež zachycuje všechny entity, které jsou její pomocí konstruovány a které se aktivují okamžikem promluvy:

<i>já</i>	... subjekt věty: mediátor
<i>ty</i>	... adresát promluvy: <i>V</i>
<i>on/ona</i>	... objekt věty: ten, komu má být předána reiki

Objektem vtaženým do promluvy je i reiki, o níž se tu mluví ve třetí osobě. I v tom je jisté napětí: hned v prvním kurzu TŠRČ se adept dozví, že reiki je univerzální neviditelná vším prostupující energie a že je *v jistém smyslu*, blíže ovšem nespecifikovaném, identická s Bohem; lze ji vnímat jako jeden z jeho projevů či jako jeho emanaci.

Magická formule tedy obsahuje jednak pojmenování *V*, jímž se obrácíme na vyšší entitu ve druhé osobě, jednak reiki, která – ač projevem oslovené entity – zůstává ve třetí osobě, a tudíž je deikticky dále od origa mluvčího. Ba víc než to: o reiki se hovoří jako o něčem, čím v rámci předepsané rituální formulace můžeme (je-li tomu nakloněna vůle vyšší entity) manipulovat, zatímco vyšší entitu samu smíme nanejvýš poprosit. Z hlediska druhé a třetí osoby singuláru zde osciluje napětí mezi vyšší entitou (*ty*) a jejím projevem či emanací (*ona*), která je do jisté míry součástí této entity, a přece se o ní hovoří jako o něčem relativně samostatném.

První magická formule, když ji pronáší konkrétní mluvčí jako promluvu v reálném čase a prostoru, obsahuje tedy přinejmenším dvě oblasti, v nichž vzniká napětí mezi různými formami označujícími referent jedné a téže povahy. Nazvu takovou oblast *ohniskem oscilačního napětí* mezi různými osobami, které používáme v určité promluvě pro jeden a týž referent. Kolem jednoho ohniska, které se týká identity mluvčího, vzniká oscilační napětí mezi třetí a první osobou singuláru, jak jsme viděli výše v analýze (1), kde je Jan *on* i *já*. Kolem druhého ohniska, které se týká vyšší entity či její emanace, vzniká oscilační napětí mezi druhou a třetí osobou singuláru, pokud totiž vnímáme druhou osobu (*ty*) jako slovesnou obdobu toho, co u jmen vyjadřuje vokativ (*V*): koho oslovujeme jménem v pátém pádě, na toho se zpravidla obracíme slovesem ve druhé osobě. Zatímco vyšší entitu oslovujeme vokativem (*Bože*), o její emanaci hovoříme ve třetí osobě (*reiki*).

Druhé ohnisko oscilačního napětí je tedy ještě jaksi komplikováno výše popsáním faktem: totiž že ač je sama součástí vyšší entity, lze se na reiki dívat jako na jednu z podob či emanací této entity. Reiki tedy v této jazykové konstrukci, zdá se, vystupuje vůči vyšší entitě metonymicky jako *pars pro toto*, kde celek (*totum*) je vyšší entita a reiki je jeho část (*pars*), o níž vyšší entitu žádáme. Přesto však praktikujícími lidmi není reiki považována za cosi, co lze od vyšší entity zcela oddělit: je její nedílnou součástí. A proto má smysl vnímat jako jisté napětí, hovoří-li se o referentu jedné a téže povahy (*Bůh*, *reiki*) v rámci jedné a téže věty jak v osobě druhé, tak v osobě třetí. Tyto vztahy zachycuje tabulka č. 1.

Ohnisko oscilačního napětí	Deiktické osoby	Popis napětí	Sémiotická poznámka
Identita mluvčího (Jan)	první osoba (já) versus třetí osoba (on)	mluvčí (Jan) vystupuje jako mediátor, ale zároveň je objektem své vlastní promluvy – oscilace mezi tím, kdo mluví, a tím, o kom se mluví	Oscilace mezi já a on konstruuje mluvčího jako prostředníka mezi subjektem a objektem v rituálním aktu.
Vyšší identita versus její emanace (reiki)	druhá osoba (ty – <i>V</i>) versus třetí osoba (ona – reiki)	vyšší entita je oslovována jako „ty“, zatímco reiki, vnímaná jako její nedílná součást, je označována jako „ona“ – napětí mezi částí a celkem	Reiki je <i>pars pro toto</i> vyšší entity – metonymie, která jazykově zachází se sakrální entitou jako oddělitelnou a manipulovatelnou.

Tabulka 1. Ohniska oscilačního napětí v první magické formulí reiki

Na základě uvedeného lze ohnisko oscilačního napětí definovat jako jev vznikající tehdy, když jsou v rámci jedné výpovědi použity různé gramatické osoby (první a třetí nebo druhá a třetí), které odkazují buď na týž referent, anebo na dva referenty ontologicky spjaté – například tehdy, kdy jeden z nich představuje projev či emanaci druhého. Ve výpovědi pak dochází k napětí mezi různými osobami, jimiž se mluvčí vztahuje k takovým referentům. Napětí vzniká třeba, byť ne výlučně, kolizí mezi sémantickým statutem referentu (např. objekt výpovědi) a jeho pragmatickou rolí (např. aktuální mluvčí nebo adresát). Toto napětí je charakteristické pro ritualizované spirituální promluvy, v nichž mluvčí přepíná mezi různými rolemi – například subjektem, prostředníkem, adresátem spirituální intervence –, přičemž každá z těchto rolí bývá gramaticky zakódována jinou osobou. Ohnisko oscilačního napětí tak odhaluje hlubší referenční a deiktickou dynamiku výpovědi, v níž je logicko-sémantická konzistence podřízena pragmatické a performativní účinnosti aktuálního jazykového jednání.

Zkoumejme touz optikou druhou rituální formuli, jejíž konkrétní realizací v čase a prostoru je promluva (2). Abychom nemuseli celý rozbor opakovat, zaměříme se na druhou formuli pouze z diferenčního hlediska – postihneme tedy především to, čím se liší od formule první. Druhá magická formule navazuje na první a je mezi nimi zřejmý paralelismus, jejíž lze vnímat jako jistou formu – přinejmenším dílčího – opakování, a tudíž jako projev poetické funkce: obě promluvy vyslovuje mluvčí třikrát za sebou, obě začínají oslovením a obě představují určitý ilokuční akt (prosbu, příkaz), jehož cílem je nějakým způsobem nakládat s reiki (požádat o ni nebo ji někomu poslat).

Zatímco první formule oslovuje vyšší entitu, druhá oslovuje toho, komu mediátor posílá reiki (*Jane Nováku*). Jan se tak ze třetí osoby, *o níž* se mluví, nyní, když pronáší (2), posouvá do osoby druhé, *k níž* se mluví: tím se přibližuje origu. Z fatického hlediska první magická formule ustavuje kontakt s Bohem, kdežto druhá s konkrétním člověkem, jemuž mluvčí posílá reiki. Subjekt promluvy se přitom nezměnil: zůstává v roli prostředníka. Mění se však adresát a ilokuční akt: z pokorné prosby v první formuli se stává příkaz ve formuli druhé, čemuž odpovídá imperativ (*přijmi ji*) jako typický projev konativní funkce. Tato proměna ilokuční síly odráží rozdílnou ontologickou pozici osloveného: zatímco Bůh je adresátem transcendentním a nadřazeným, adresát druhé formule je vůči mluvčímu v pozici pozemsky rovnocenné.

Tím, že je Jan Novák mluvčím přímo osloven jako dialogický partner (*Jane Nováku*), k němuž se subjekt promluvy obrací ve druhé osobě singuláru, se zvyrazňuje postavení Jana jako někoho zastávajícího roli jinou, než je role toho, kdo větu pronáší: tím se jazykovými prostředky opět intenzifikuje nejen role mluvčího jako mediátora, nýbrž i role osloveného

jako někoho, kdo je oddělen od promlouvajícího subjektu. Jan tedy oběma magickými formullemi není primárně konstruován jako ten, kdo hovoří, ačkoli při promluvě slyší svůj vlastní hlas; je jimi objektivizován a postaven do role příjemce skutku, který se tu uskutečňuje slovy.

Deiktická struktura druhé věty rituálu ošetření reiki vypadá takto:

<i>já</i>	... subjekt věty: mediátor
<i>ty</i>	... adresát promluvy: <i>XY</i>
<i>ta/ona</i>	... klíčový objekt věty: reiki

Aby se plně ukázaly symetrie i rozdíly mezi oběma magickými formullemi, je třeba porovnat je ještě víc než dosud jako ilokuční akty, neboť zatím jsme se zabývali převážně, byť ne výlučně jejich lokuční stránkou (tím, jak jsou zformulovány a jaká je jich struktura) a méně tím, jaký záměr mluvčího skrze ně promlouvá.

Ilokučně se v první formuli rituálu – pro názornost to opět ukazují na promluvě (1) – mísí modlitba, prosba a podmíněné přání. Primární ilokuční silou je přitom explicitně deklarovaná prosba, tedy direktivní akt: *prosím o reiki*.⁷ Tato pokorná žádost o intervenci je podmíněna vůlí adresáta (Boha) a je modifikována jak respektem k vyšší autoritě, tak uměřeností a proporcionalitou (*takovou, jakou potřebuje, tolik, kolik potřebuje*). Ilokuční síly a typy aktů zachycuje souhrnně tabulka č. 2.

Část věty	Ilokuční síla	Typ aktu
„prosím o reiki“	explicitní žádost	direktivní akt (prosba)
„takovou, jakou potřebuje, tolik, kolik potřebuje“	specifikace prosby	modalita skromnosti a proporcionality
„je-li to vůle tvá“	podmínění žádosti	podmíněná direktiva (nepřímý akt)

Tabulka 2. První formule reiki jako ilokuční akt

Ve druhé magické formuli rituálu – pro názornost to ukazují na promluvě (2) – se kombinuje asertivní oznámení spirituálního aktu (*posílám ti reiki*) s direktivní výzvou adresátovi, aby dobrovolně přijal účinky tohoto aktu (*přijmi ji dobrovolně*), jak shrnuje tabulka č. 3.

⁷ *Direktivní akt* zde není příkazem v silném smyslu (angl. *command*), ale nabídkou k dobrovolnému přijetí, což ilustruje jemnější modalitu spirituálního diskurzu.

Část věty	Ilokuční síla	Typ aktu
„posílám ti reiki“	asertivní oznámení spirituálního aktu	asertivní akt
„přijmi ji dobro- volně“	direktiva modifikovaná výzvou k dobrovolnosti	direktivní akt

Tabulka 3. Druhá formule reiki jako ilokuční akt

Můžeme shrnout: Ve světle teorie mluvních aktů lze obě formule reiki chápat jako obecné vzorce pro rituální vykonávání promluv, jejichž ilokuční síla – na rozdíl od běžné komunikace – vyplývá z propojení konvencionalizované jazykové formy s typem adresáta a spirituálně vymezeným kontextem. Formule „Bože, prosím o reiki pro Jana Nováka...“ představuje klasický direktivní akt, založený na prosbě směřované k vyšší autoritě. Ilokuční síla je tu modifikována skromností a podmíněností: mluvčí nejen žádá, ale zároveň uznává nadřazenou vůli adresáta, čímž respektuje sakrální hierarchii komunikace. Tento model odpovídá nepřímé direktivě, neboť výzva závisí na tom, zda bude přijata vyšší mocí.

Proti tomu formule „Jane Nováku, posílám ti reiki, přijmi ji dobrovolně“ v sobě spájí asertivní akt (oznámení spirituálního činu) s direktivním aktem (výzvou k přijetí). Mluvčí zde vystupuje v rovině mezilidské interakce, která ovšem zároveň vykazuje známky spirituální *agency*:⁸ informuje adresáta o aktu vysílání energie a současně ho vyzývá, aby se dobrovolně otevřel jejím účinkům. Ilokuční síla je tu přímější, méně podmíněná a opírá se o dynamicky vyjednávanou rovnováhu, která se ustavuje mezi iniciativou mluvčího a svobodou adresáta.

V obou formulích funguje jazyk nejen jako médium informování, tedy dominantně v referenční funkci, nýbrž také jako akt transformace spirituální reality, který napomáhá jejímu působení ve světě lidí v souladu s intencí rituálu. Ačkoli jazyk v těchto případech má referenční složku, jeho primární síla tkví v jeho schopnosti transformovat – tj. ovlivňovat realitu prostřednictvím mluvních aktů. Přitom struktura mluvního aktu spoluurčuje povahu i velikost přivolávané a/nebo předávané energie.

Lingvistická antropologie vnímá spirituální promluvy nejen jako projevy referenční funkce, ale především jako *transformativní jazykové akty*, které konstruují a zároveň mění sociální a spirituální realitu. Tambiah (1968)

8 Termín *agency* ponechávám v angličtině z důvodu jisté neustálenosti jeho českých překladových ekvivalentů. V souladu s pojetím běžným v sociální a kulturní antropologii jej chápu jako schopnost subjektu samostatně jednat.

poukazuje na to, že rituální jazyk není pouze symbolickým reprezentantem reality, nýbrž je do jisté míry i jejím tvůrcem, neboť sám *vykonává* to, co vyjadřuje: jeho performativní síla spočívá právě v této schopnosti intervence do světa prostřednictvím ustálené, formalizované promluvy.

Tím jsme probrali jak lokuční, tak ilokuční stránku věci. Z hlediska teorie mluvních aktů by na toto místo patřil ještě rozbor perlokučních aktů, tedy toho, jaký účinek mají zmíněné formule v reálném světě. Jinak řečeno, vyžadovalo by to zkoumat, zda, jakým způsobem, v jaké míře a na koho dané formule působí. Tento aspekt věci ovšem zcela přesahuje rámec tohoto textu, jehož hlavním cílem je přispět k poznání toho, jak je v magických formulích a jejich pomocí jazykově konstruován subjekt promluvy, jakož i její další účastníci. Samotné fyziologické či psychologické účinky praktikování reiki – které mohou, ale také nemusejí být spojeny s perlokučními efekty magických formulí – zkoumá celá řada vědeckých prací. Tyto statě sahají od výrazně skeptických až po takové, které se zdají naopak pozitivní účinek této spirituální praxe potvrzovat. Kritickému přehledu takových studií se věnují systematické metaanalýzy, na jejichž stručný výběr odkazují v poznámce pod čarou č. 2.

Závěr: Magické formule reiki – hlavní zjištění a směřování dalšího výzkumu

Analýza dvou magických formulí přinesla několik zjištění, která lze přehledně shrnout v osmi bodech:

1. Provádění každé magické formule a její adekvátní sémanticko-pragmatická interpretace se ukázaly jako silně závislé na kontextu výpovědní události.
2. Aplikace Jakobsonova modelu jazykové komunikace na analyzované formule prokázala silnou přítomnost poetické funkce, která intenzifikuje rituální promluvu na několika rovinách zároveň: opakováním lexikálních, sémantických i syntaktických struktur. Tento aspekt se výrazně projevil při deiktické analýze obou formulí.
3. Ve snaze navázat kontakt mezi člověkem a spirituální entitou se zásadním způsobem uplatňuje fatická funkce, jež je posilována funkcí konativní při oslovení lidských či spirituálních entit, tj. při navázání kontaktu. Navázání kontaktu s vyšší entitou zároveň otevírá účastníkovi komunikačního

aktu cestu k tomu, aby se transformoval v prostředníka mezi světem profánním a sakrálním.

4. Z bühlerovského hlediska jsou obě magické formule příkladem *deixe* na fantazmatu vnořené do skutečnosti, která je vnímatelná smysly. Tento poznatek platí bez ohledu na postoj účastníka k reiki – ať už věří v její účinky, nebo k nim přistupuje skepticky. Podvojná struktura magických formulí, které v sobě spájí fantazma i smyslově přímo přístupnou skutečnost, je jazykově využita jako prostředek přechodu mezi realitou profánní a spirituální a má sloužit jako slovně konstruovaný most mezi nimi.

5. Deiktická struktura magických formulí reiki ukazuje, jak je jazykově konstruován subjekt promluvy i další účastníci komunikačního aktu, ať už fyzicky přítomní, nebo – bühlerovsky řečeno – fantazmatictí. Pro Bühlera je fantazmatem vše, co není smysly bezprostředně vnímatelnou součástí mluvní situace. A to bez ohledu na to, jaký je ontologický status fantazmatických elementů vstupujících do komunikace: tato filozofická a teologická otázka nebyla předmětem článku. Klíčové je, že jazyk dokáže ony elementy účinně evokovat promluvou, čímž je uvádí do vztahu s přítomnými nebo oslovenými aktéry.

6. Analýza deiktických výrazů v obou formulích dále odhalila, že v nich deiktika fungují jako nástroje transformace subjektu promluvy – a to i díky oscilačnímu napětí mezi sémantickou a pragmatickou interpretací celé výpovědní události. Přitom jsme nově definovali ohniska oscilačního napětí jako taková místa výpovědi, která se k témuž nebo ontologicky soupodstatnému referentu vztahují různými gramatickými osobami – často i uvnitř jedné a téže věty.

7. Deiktická analýza ukázala také, jak se mění role subjektu a dalších jazykem konstruovaných entit při přechodu od první formule k formulí druhé – především z hlediska personální *deixe*.

8. Důležitým doplňkem se stalo ilokuční hledisko: pomohlo objasnit záměr, s jakým mluvčí vstupuje do rituální komunikace, a ukázalo, že jazyková struktura magických formulí je funkčně sladěna s touto intencí.

Cílem rozboru nebylo zkoumat perlokuční stránku, tj. možné účinky magických formulí na jejich adresáty. Takový výzkumný projekt by přesáhl možnosti autora této stati.

Na základě těchto zjištění se otevírá široké pole dalšího výzkumu. Možnosti jsou rozsáhlé – od rozvoje teoretických přístupů až po interdisciplinární přesahy do religionistiky, antropologie náboženství či studia rituální komunikace obecně. V následujícím výčtu uvádím pouze tři základní směry, které se přirozeně nabízejí k tomu, aby rozšířily poznatkovou bázi získanou v této studii:

- (a) *Aplikace jiných teoreticko-analytických přístupů na tentýž materiál.* Nevyčerпали jsme zdaleka ani možnosti, které nabízí lingvistická antropologie. Takový postup by mohl vytvořit užitečný základ pro srovnání výpovědní síly různých analytických rámců.
- (b) *Aplikace zde zvoleného analytického přístupu na jiné školy reiki než TŠRČ.* Umožnila by přijít na shody a odlišnosti mezi jednotlivými školami – v tom, co akcentují při provádění spirituální praxe.
- (c) *Aplikace zvoleného přístupu na jiné proudy alternativní spirituality, které používají podobné jazykové praktiky.* Taková komparace by mohla ukázat, nakolik jsou zde formulované poznatky přenositelné mimo rámec reiki.

Společným jmenovatelem tohoto badatelského úsilí může být pohled na jazyk jako na aktéra, který vstupuje do samotného způsobu, jakým se svět pro nás ustavuje. Tam, kde jazyk jedná, není hranice mezi řečí a světem nikdy samozřejmá.

Červen 2025

Literatura

- Auer, Peter. 2014. *Ľazyková interakce*. Praha: Lidové noviny.
- Austin, John Langshaw. 1962. *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press.
- Barker, Eileen. 1999. *New Religious Movements: A Practical Introduction*. London: Her Majesty's Stationery Office.
- Bat, Namuun. 2021. The effects of reiki on heart rate, blood pressure, body temperature, and stress levels: A pilot randomized, double-blinded, and placebo-controlled study. *Complementary Therapies in Clinical Practice* 43: 101328. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2021.101328>
- Benveniste, Émile. 1956. La nature des pronomes. In: Halle, Morris (ed.): *For Roman Jakobson*. Den Haag: Mouton: 34–77.
- Benveniste, Émile. 2005. O subjektivitě v řeči. *Aluze* 9, 2: 78–82.
- Bourdieu, Pierre. 1985. The genesis of the concepts of habitus and field. *Sociocriticism* 2: 11–24.
- Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bühler, Karl. 1965 [1934]. *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Stuttgart: Uni-Taschenbücher.
- Duranti, Alessandro. 1988. Intentions, language and social actions in a Samoan context. *Journal of Pragmatics* 12, 1: 13–33 [https://doi.org/10.1016/0378-2166\(88\)90017-3](https://doi.org/10.1016/0378-2166(88)90017-3)
- Duranti, Alessandro. 2008. Language as a Non-Neutral Medium. In: Duranti, Alessandro (ed.): *Linguistic Anthropology: A Reader*. Malden: Wiley-Blackwell: 1–26.
- Ehlich, Konrad. 2000. Symbolfeld. In: Glück, Helmut (ed.): *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart: Metzler: 645–646.
- Ellis, Carolyn. 2004. *The Ethnographic I: A Methodological Novel about Autoethnography*. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Guérin, Valérie. 2015. Demonstrative verbs: A typology of verbal manner deixis. *Linguistic Typology* 19, 2: 141–199. <https://doi.org/10.1515/lingty-2015-0006>
- Guo, Xiulan – Liu, Tiancheng – Wang, Xin – Zhang, Qiang – Fang, Fang – Sun, Xiaochun. 2024. Therapeutic effects of Reiki on interventions for anxiety: a meta-analysis. *BMC Palliative Care* 23, 147. <https://doi.org/10.1186/s12904-024-01439-x>
- Hanegraaff, Wouter J. 1996. *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*. Albany: State University of New York Press.

- Hanks, William F. 1999. Indexicality. *Journal of Linguistic Anthropology* 9, 1–2: 124–126. <https://doi.org/10.1525/jlin.1999.9.1-2.124>
- Hanks, William F. 2005. Explorations in the deictic field. *Current Anthropology* 46, 2: 191–220. <https://doi.org/10.1086/427120>
- Hosak, Mark – Lübeck, Walter. 2006. *Velká kniha symbolů Reiki: Duchovní tradice symbolů a manter Usuiho systému přírodního léčení*. Praha: Fontána.
- Humphreys, Erika – Cabrera, Emily – Luhrmann, Susan Downey. 2023. The Effectiveness of Treating Anxiety with Reiki. *Journal of Behavior Therapy and Mental Health* 2, 2: 22–34. <https://doi.org/10.14302/issn2474-9273.jbttm-23-4712>
- Jakobson, Roman. 1995 [1960]. Lingvistika a poetika. In: Jakobson, Roman: *Poetická funkce*. Jinočany: H&H: 74–105.
- Lee, Myeong Soo – Pittler, Max H. – Ernst, Edzard. 2008. Effects of reiki in clinical practice: a systematic review of randomised clinical trials. *International Journal of Clinical Practice* 62, 6: 947–954. <https://doi.org/10.1111/j.1742-1241.2008.01729.x>
- Liu, Kuiliang – Qin, Zhenzhen – Qin, Yuanyuan – Li, Yuxiang – Liu, Qingjun – Gao, Feng – Zhang, Peng. 2025. Effects of Reiki therapy on quality of life: a meta-analysis of randomized controlled trials. *Systematic Reviews* 14, 72. <https://doi.org/10.1186/s13643-025-02811-5>
- Lucy, John A. 1993. *Reflexive Language: Reported Speech and Metapragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nešpor, Zdeněk R. 2018. Postsekularismus po česku? Ne/religiozita současné české společnosti mezi Východem a Západem. *Střed. Časopis pro mezinárodní studia Střední Evropy* 19. a 20. století 10, 1: 101–118.
- Nešpor, Zdeněk R. 2020. *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu: Náboženství Dioskúrů*. Praha: Karolinum.
- Peirce, Charles Sanders. 1955 [1940]. Logic as Semiotics. In: Buchler, Justus (ed.): *Philosophical Writings of Peirce*. New York: Dover Publications.
- Rosaldo, Michelle Z. 1982. The things we do with words: Ilongot speech act and speech act theory in philosophy. *Language in Society* 11: 203–237. <https://doi.org/10.1017/S0047404500009209>
- Samek, Tomáš. 2016. *Táhle země je naše: Český a německý veřejný prostor v deiktické perspektivě*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Saussure, Ferdinand de. 1996 [1916]. *Kurs obecné lingvistiky*. Praha: Odeon.
- Searle, John R. 1969. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Silverstein, Michael. 1976. Shifters, Linguistic Categories, and Cultural Description. In: Basso, Keith H. – Selby, Henry A. (eds.): *Meaning in Anthropology*. Albuquerque: University of New Mexico Press: 11–55.
- Tambiah, Stanley Jeyaraja. 1968. The Magical Power of Words. *Man* (New Series) 3, 2: 175–208. <https://doi.org/10.2307/2798500>
- Vater, Heinz. 2005. *Referenz-Linguistik*. München: Wilhelm Fink Verlag.

Prameny

Tradiční škola Reiki v Čechách [on-line]. © 2024. [28-4-2025]. Dostupné z: <https://www.tradicniskolareikicz.cz>